

Верхогляд-Герасименко Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінальної юстиції

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Verhoglyad-Gerasymenko Olena

PhD in Law, Assistant of the Department of Criminal Justice

Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: 0000-0003-3461-0483

**ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ У СФЕРІ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

**POSITIVE OBLIGATIONS OF THE STATE REGARDING ENSURING
THE RIGHT OF A PERSON TO RESPECT HIS DIGNITY IN THE
FIELD OF CRIMINAL JUSTICE**

Анотація. У статті проаналізовано поняття, типи, юридичні підстави та зміст позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення права людини на повагу до її гідності у сфері кримінального судочинства ((1) забезпечення ув'язненим умов, сумісних з повагою людської гідності; (2) надання особам, які позбавлені свободи або в інший спосіб перебувають під контролем держави, адекватної медичної допомоги та лікування; (3) забезпечення належних умов тримання під вартою осіб з фізичними вадами; (4) надання психіатричного лікування особам під вартою, які мають психічні захворювання; (5) ефективного розслідування випадків катувань чи іншого забороненого поведіння (відсутність висновків за результатами того чи іншого розслідування сама по собі не означає, що

розслідування було неефективним; влада має взяти всіх розумно необхідних і можливих заходів для одержання доказів про те, що сталося (від держави вимагається забезпечити ретельність процесу розслідування, застосування добросовісних спроб встановлення, що дійсно сталося, а не використання поспішних чи необґрунтованих висновків для припинення розслідування і для обґрунтування своїх рішень); необхідно забезпечити швидкість розслідування, буручи до уваги початок розслідування, зволікання при допитах, тривалість попереднього слідства та інші фактори; влада має гарантувати незалежність розслідування, що передбачає не лише відсутність ієрархічного чи інституційного взаємозв'язку між органами, представники яких звинувачуються у жорстокому поводженні, та органами розслідування, а й фактичну незалежність цих органів на практиці). Узагальнено: судову практику щодо порядку реагування на заяви підозрюваного, обвинуваченого, захисника під час судового розгляду про застосування недозволених методів досудового розслідування; правові позиції Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові слова: поняття, типи та юридичні підстави позитивних зобов'язань держави, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, право людини на повагу до її гідності; ефективне розслідування.

Summary. The article analyzes the concepts, types, legal grounds and content of the state's positive obligations to ensure the human right to respect for his dignity in the field of criminal justice ((1) providing prisoners with conditions compatible with respect for human dignity; (2) providing persons , who are deprived of their liberty or otherwise under the control of the state, adequate

medical care and treatment; (3) provision of appropriate conditions of detention for persons with physical disabilities; (4) provision of psychiatric treatment to persons in custody who have mental illnesses; (5) effective investigation of cases of torture or other prohibited treatment (the absence of conclusions based on the results of this or that investigation does not in itself mean that the investigation was ineffective; the authorities must take all reasonably necessary and possible measures to obtain evidence of what happened (the state is required to ensure the thoroughness of the investigation process, the use of good faith attempts to establish what really happened, and not the use of hasty or unfounded conclusions to terminate the investigation and to justify their decisions); it is necessary to ensure the speed of the investigation, taking into account the beginning of the investigation, delays in interrogations, the duration of the preliminary investigation and other factors; the authorities must guarantee the independence of the investigation, which implies not only the absence of a hierarchical or institutional relationship between the bodies whose representatives are accused of ill-treatment and the investigative bodies, but also the actual independence of these bodies in practice). Summarized: judicial practice regarding the procedure for responding to the statements of the suspect, the accused, the defense attorney during the trial on the use of impermissible methods of pre-trial investigation; legal positions of the European Court of Human Rights regarding the application of Article 3 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Key words: concepts, types and legal bases of positive obligations of the state, torture, cruel, inhuman or degrading treatment, punishment or punishment, Article 3 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; a person's right to respect for his dignity, effective investigation.

Постановка проблеми. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у своїй «Щорічній доповіді про стан додержання та захисту

прав і свобод людини і громадянина в Україні» зазначив, що у 2022 році до нього надійшло 1003 звернення з повідомленнями про свавілля працівників правоохоронних органів, які допускають порушення прав під час затримання, незаконне позбавлення волі, жорстоке поводження, порушення права на захист, утримання у неналежних умовах, неповідомлення родичів про затримання або арешт, нехтування вимогами законів [1; с. 185]. Крім того, за результатами моніторингових візитів омбудсмена виявлено численні випадки катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, порушення права на свободу та особисту безпеку, охорону здоров'я та медичне забезпечення, належні умови утримання¹.

Станом на 4 липня 2023 р. Європейським судом з прав людини (далі - ЄСПЛ) постановлено 656 рішень проти України за ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ, Конвенція) (за останні: 5 років – 75, 10 років – 279, 12 місяців – 19) [2].

Справи щодо України за статтею 3 Конвенції стосуються різноманітних аспектів:

---

¹ Під час моніторингових візитів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини виявлено факти: 1) отримання тілесних ушкоджень усіх видів, надмірного застосування засобів фіксації та спеціальних засобів для стримування осіб, які перебувають у місцях несвободи, тривалої ізоляції у непристосованих приміщеннях, ненадання знеболювальних препаратів важко хворим з больовим синдромом, в тому числі на онкологічні хвороби. При цьому в багатьох випадках отримання тілесних ушкоджень не фіксується, а потерпілим не надається медична допомога, як це передбачено Керівними принципами ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання та чинними нормативно-правовими актами; 2) надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян; застосування катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання працівниками ДКВС; 3) незаконного тримання особи в органах та підрозділах поліції; 4) системне порушення прав людини на належні умови тримання та достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Такі порушення зафіксовано у 90% відвіданих місць несвободи; 5) в більшості відвіданих територіальних органів поліції кімнати для затриманих або взагалі відсутні, або не використовуються через неналежні умови тримання. У зв'язку з чим затримані особи від трьох годин до однієї доби утримуються в службових кабінетах або інших приміщеннях органів поліції до їх направлення в ІТТ, при цьому харчуванням і питною водою вони не забезпечуються; 6) Порушення права особи на належні умови тримання підсудних (засуджених) в приміщеннях судів. У багатьох судах відсутні приміщення для тимчасового тримання підсудних (засуджених) та приміщення для розміщення особового складу варті. У зв'язку з чим підсудні (засуджені), які прибули для участі у судових засіданнях, змушені годинами перебувати у конвойних автомобілях або в абсолютно непристосованих для цього приміщеннях в очікуванні таких засідань.

1) неналежних умов тримання під вартою та відсутності ефективного засобу правового захисту («Йолкін проти України» від 14.01.2021 р. (№ 40059/19); «Мясніков та інші проти України» від 10.06.2021 р. (№ 61919/19 та 32809/20); «Солтисюк та Толмачев проти України» від 10.06.2021 р. (№ 19421/20 та 20160/20); «Тімшин та інші проти України» від 10.06.2021 р. (№ 20776/20); «Кузнецов та інші проти України» 10.06.2021 р. (№ 56123/19); «Паланчук проти України» від 24.06.2021 р. (№ 46948/19 та 62388/19); «Пугачев проти України» 24.06.2021 р. (№ 25860/19 та 11776/20) та ін.);

2) нескорочення покарання у вигляді довічного позбавлення волі, відсутності перспективи звільнення від покарання у вигляді довічного позбавлення волі («Лопата та інші проти України» від 10.12.2020 р. (№ 84210/17); «Старішко проти України» від 15.10.2020 р. (№ 61839/12); «Чістяков та інші проти України» від 10.06.2021 р. (№ 46896/18); «Полторацький проти України» від 15.10.2021 р. (№ 11551/13) та ін.);

3) поміщення до металевої клітки під час судових засідань та незаконності досудового тримання під вартою («Коноплев проти України» від 28.01.2021 р. (№ 43374/14) та ін.);

4) відсутності своєчасної та належної медичної допомоги під час ув'язнення, тримання під вартою («Величко проти України» від 28.01.2021 р. (№ 22273/12); «Василь Іващенко проти України» від 26.10.2012 р. (№ 2) (№ 1976/13); «Рамішвілі проти України» від 22.10.2020 р. (№ 79912/13); «Тімченко проти України» від 9.06.2021 р. (№ 28253/11) та ін.);

5) незабезпечення безпеки заявника в установі виконання покарань та непроведення ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, неналежних умов ув'язнення і незаконності тримання під вартою («Плачков проти України» від 15.04.2021 р. (№ 76250/13), «Лукашев проти України» від 20.04.2021 р. (№ 35761/07); «Карпенко проти України» від 10.08.2006 р. (№ 23361/15), «Шовкалюк проти України» від 10.06.2021 р. (№ 42237/15) та ін.);

б) жорстокого поводження із заявниками з боку працівників правоохоронних органів та відсутності ефективного розслідування цих фактів; неналежних умов ув'язнення; незафіксованого ув'язнення та надмірної тривалості досудового тримання під вартою («Дебелий та інші проти України» від 27.05.2021 р. (№ 7174/11), «Бойко та інші проти України» від 17.06.2021 р. (№ 24753/13), «Кондратенко проти України» від 20.05.2021 р. (№ 9333/20); «Бідашко та Сагайдак проти України» від 29.04.2021 р. (№ 64973/19 та 28230/20) та ін.);

7) Щодо видачі особи (екстрадиції) («Байсаков та інші проти України» від 18.02.2010 р. (№ 54131/08), «Солдатенко проти України» від 23.10.2008 р. (№ 2440/07), «М.С. проти Словаччини та України» 11.06.2020 р. (№ 17189/11) та ін.).

У зв'язку з такою ситуацією актуальним вбачається розгляд питання щодо змісту позитивних зобов'язань держави в контексті права людини на повагу до її гідності у сфері кримінального судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти позитивних зобов'язань держави в контексті забезпечення права людини на повагу до її гідності у сфері кримінального судочинства висвітлювались у працях: Бадиди А. [3], Горпинюка О. [4], Лемака В. [3], Орлової О. [5], Охоти Я. [6], Фулей Т. [7], Христової Г. [8], Шевчука С. [9], та інших вчених.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування змісту позитивних зобов'язань держави в контексті забезпечення права людини на повагу до її гідності у сфері кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Спершу необхідно з'ясувати поняття, правові підстави, типи та межі позитивних зобов'язань держави щодо прав людини та основоположних свобод взагалі. З цією метою звернемося до наукового доробку Г.О. Христової, присвяченого дослідженню доктрини позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини.

На етапі свого становлення конструкція позитивних зобов'язань держави була обумовлена поділом самих прав людини на негативні та позитивні залежно від механізму реалізації свободи особи та засобів її забезпечення з боку держави. Класична теорія прав людини виходила з того, що негативні права людини визначають негативний аспект свободи та охороняють людину від небажаного втручання з боку держави в сферу її особистих прав і свобод. До них належать більшість громадянських та політичних прав (право на життя, свободу думки, слова, віросповідання, право на недискримінацію, право не піддаватися тортурам, право на мирні зібрання та об'єднання тощо). Негативні права людини передбачають негативні зобов'язання держави та її агентів (представників) утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на їх порушення або незаконне обмеження [8; с. 110-111].

У другій половині ХХ ст. у конституційному праві країн-членів Ради Європи розвивається та поступово стає домінуючим принципово новий підхід до конструкції позитивних зобов'язань держави, які починають поширюватись і на негативні права. Як зазначає С. Шевчук, «цьому також сприяє і суцільна юридикація суспільного життя та вирішення усіх важливих суспільних питань у межах юридичного процесу. Тобто класична ліберальна ідея про те, що негативним правам кореспондує негативний обов'язок держави не заважати в їх реалізації, модифікується позитивним обов'язком держави щодо їх належної реалізації та гарантії» [9; с. 57]. Найбільш повно цей підхід розроблений в юриспруденції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), який послідовно розвиває позицію щодо поширення позитивних зобов'язань держави на всі основоположні права і свободи, гарантовані Конвенцією, що переважно належать до громадянських та політичних прав, тобто історично мають «негативну» природу [8; с. 111-112].

ЄСПЛ відзначає, що не має значення, чи він аналізує справу з точки зору позитивних або негативних зобов'язань, оскільки в обох випадках має бути досягнута справедлива рівновага між конкуруючими інтересами: «Чи проаналізовано справу з точки зору позитивного обов'язку держави вжити розумних і відповідних (належних) заходів для забезпечення прав заявників або в аспекті втручання державної влади, застосовні принципи значною мірою подібні. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс між конкуруючими інтересами окремої особи та спільноти в цілому» (рішення ЄСПЛ у справах «Ксаттон та інші проти Сполученого Королівства» (§ 98) [10], «Лопез Остра проти Іспанії» (§ 51) [11], «Пауел і Рейнер проти Сполученого королівства» (§ 42)) [12].

Відповідно Суд іноді навіть залишає відкритим питання про те, чи йдеться про позитивне чи негативне зобов'язання, не вважаючи себе зобов'язаним вирішувати, чи підпадає певний випадок під одну категорію або під іншу (рішення ЄСПЛ у справі «Ксаттон та інші проти Сполученого Королівства» (§ 119)) [10].

В практиці Суду не сформульовано офіційну дефініцію позитивних зобов'язань держави, однак вона може бути реконструйована на основі конкретних рішень Суду, що відтворюють їх цілісну концепцію. Суддя Мартенс визначив позитивні зобов'язання як такі, що «вимагають від держав-учасниць... вживання заходів». Їх базове розуміння було закладено ще у 1968 р. у Бельгійській мовній справі, в якій заявники вимагали від Суду розуміння таких зобов'язань як «обов'язку зробити що-небудь» [13].

Як зазначив Суд у справі «Асанідзе проти Грузії», Конвенція вимагає від вищих органів влади не лише поважати права і свободи. З метою гарантування користування цими права і свободами такі органи мають запобігти порушенням прав людини з боку підлеглих їм органів та установ, або вжити ефективних заходів щодо реагування на такі порушення. При цьому центральні органи влади мають обов'язок вимагати від своїх

підлеглих дотримання вимог Конвенції і не можуть «сховатися» за своєю неспроможністю це забезпечити [14].

Складовою обов'язку щодо захисту від порушень прав людини є також «превентивні дії» з боку держави з метою попередження зазіхань на права людини і основоположні свободи з боку приватних осіб, за умови, коли є розумні підстави очікувати його виконання [15; 16].

О. Г. Христова, проаналізувавши всі вищезазанчені позиції ЄСПЛ робить висновок, що позитивні зобов'язання держави являють собою юридичну повинність держави в особі всіх її гілок влади запроваджувати прийнятні, належні й достатні заходи матеріального або процесуального, юридичного або фактичного характеру для захисту від порушень всього спектра прав людини з боку публічних або приватних осіб та сприяння їх реалізації, межі яких визначаються принципом пропорційності, пріоритетами й ресурсами держави за широкою свободи розсуду у виборі засобів виконання таких зобов'язань [8; с. 192].

Загальною юридичною підставою позитивних зобов'язань держави виступає стаття 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ, Конвенція) «Зобов'язання поважати права людини», в якій прямо вказується, що держави гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, передбачені Конвенцією.

Слід також відзначити сучасну тенденцію, яка окреслилась у нещодавній практиці Суду щодо виведення позитивних зобов'язань з «комбінації» конкретних правозахисних положень Конвенції та загального принципу «верховенства права» («держави, керованої верховенством права»), який Суд розглядає як «один з основоположних принципів демократичного суспільства», природно властивий усім статтям Конвенції [17; с. 205].

Окрему самостійну правову підставу позитивних зобов'язань за Конвенцією становить стаття 13, яка закріплює право кожного, чие право

порушено, на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене офіційними публічними особами [18].

До типів позитивних зобов'язань держави щодо прав людини і основоположних свобод ЄСПЛ відносить: 1) створення «національної правової рамки», передусім національного законодавства, яке забезпечує ефективний захист прав людини з боку закону [19]; 2) обов'язки запобігати порушенням прав, гарантованих Конвенцією (обов'язок «превентивних дій» з боку держави, коли є розумні підстави очікувати його виконання) [15;16]; 3) обов'язок держави забезпечувати інформування та консультування осіб стосовно порушень прав і свобод, що гарантуються Конвенцією [20]; 4) обов'язок реагувати на порушення прав людини, проводити ефективне розслідування «гідних довір'я» (тобто обґрунтованих) скарг щодо серйозних порушень прав, гарантованих Конвенцією [21]; 5) обов'язки забезпечувати індивідів ресурсами з метою запобігання порушенню їх прав і свобод людини [22].

Доктрина позитивних зобов'язань держави не накладає на державу непомірний тягар, тобто обов'язки, які та не в змозі гарантувати. Суд неодноразово підкреслював, що «сфера будь-якого позитивного зобов'язання має тлумачитися таким чином, щоб не накладати неможливий або невідповідний (непропорційний) тягар на владу», маючи на увазі: а) труднощі у формуванні політики в сучасних суспільствах; б) непередбачуваність людської поведінки і в) оперативний вибір, який має бути зроблений з точки зору пріоритетів і ресурсів [18].

Розглянувши загальні положення щодо позитивних зобов'язань держави, спираючись на науковий доробок теоретиків права, перейдемо до аналізу позитивних зобов'язань держави щодо заборони катувань.

Згідно із ст. 3 КЗПЛ нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

ЄСПЛ зазначає, що стаття 3 Конвенції є втіленням основних цінностей демократичних суспільств, які входять до складу Ради Європи, і вважається одним із найважливіших основоположних положень Конвенції, відступ від якого не дозволяється [23]. У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен здійснити особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усіх поданих сторонами матеріалів [24; с. 109; 25, с. 136].

Відповідно до ч. 1 ст. 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя, є невід'ємним, невідчужуваним, непорушним та підлягає безумовному захисту з боку держави (абз. 4 п. 2.1 рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018) [26].

Термін "катування" означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи

спричиняються ними випадково (ч. 1 ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (далі – Конвенція ООН проти катувань)) [27].

При визначенні того, чи можна кваліфікувати певну форму поганого поводження як катування, слід враховувати закріплену в статті 3 відмінність між цим поняттям та поняттям «нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження». Розрізнення цих понять у Конвенції свідчить про намір надати особливої ганебності умисному нелюдському поводженню, яке спричиняє дуже тяжкі й жорстокі страждання [28; п. 167]. На додаток до жорстокості поводження ознакою катування є також наявність мети такого поводження, як це визнано в Конвенції ООН проти катувань, стаття 1 якої визначає катування як навмисне завдання сильного болю або страждання, зокрема, з метою отримання відомостей, покарання або залякування [29, п. 97; 30; 31 п. 156].

Відповідно до практики Суду погане поводження має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість такого поводження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках – від статі, віку і стану здоров'я потерпілого (рішення ЄСПЛ у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства», п. 162, «Невмержицький проти України», п. 80 [32]). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність у розумінні статті 3, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу і чи його наслідки вплинули несприятливо на її або його особистість у спосіб, несумісний зі статтею 3. Однак відсутність такої мети не може переконливо виключити визнання порушення цього положення (рішення ЄСПЛ у справах «Пірс проти Греції», пп. 67-68, 74,

«Валашинас проти Литви», п. 101, «Невмержицький проти України», п. 80) [33; 34; 32].

Суд повторює, що погроза вчинити дії, заборонені статтею 3, якщо вона достатньо реальна і негайна, може становити порушення цього положення Конвенції [35; п. 156].

У Конвенції ООН проти катувань містяться зобов'язання держав вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під їх юрисдикцією (ч. 1 ст. 2). Кожна держава забезпечує розглядання всіх актів катування згідно з її кримінальним законодавством як злочини. Те саме стосується спроби піддати катуванням та тих дій будь-якої особи, що являють собою співучасть у катуванні (ч. 1 ст. 4 Конвенції ООН проти катувань).

Причому заборона катувань є абсолютною, адже жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан, наказ вищого начальника або державної влади не визнаються виправданням катувань (ч. 2, 3 ст. 2 Конвенції ООН проти катувань).

Суд виходить із того, що заборона катувань чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання, гарантована статтею 3 Конвенції, накладає на державу наступні позитивні обов'язки:

1) *забезпечення ув'язненим умов, сумісних з повагою людської гідності* [36; 37]. У справі «Кудла проти Польщі» Суд підсумував, що держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували неминучий рівень страждання, властивого триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і

самопочуття були належним чином забезпечені наданням необхідної медичної допомоги та лікування. Оцінюючи умови тримання під вартою, слід взяти до уваги сукупний ефект цих умов, а також конкретні твердження заявника [38]. Суд розглядає та оцінює умови тримання, враховуючи всі факти, незалежно від втручання чи невтручання персоналу установ, де утримуються особи, які зазнали катувань або іншого жорстокого поводження, тобто проводить «загальну оцінку», і бере до уваги «кумулятивний вплив цих умов, а також конкретні твердження, зроблені заявником» [36; 37].

2) надання особам, які позбавлені свободи або в інший спосіб перебувають під контролем держави, адекватної медичної допомоги та лікування [39; 40]. Суд продемонстрував свій підхід до розуміння «адекватності», «належності» медичної допомоги: по-перше, «належність» медичної допомоги під час тримання під вартою залишається найбільш важким елементом для визначення. Лише той факт, що ув'язненого оглянув лікар та призначив певний вид лікування, автоматично не може привести до висновку, що медична допомога була належною [41; § 116]; по-друге, органи влади мають забезпечити повну фіксацію стану здоров'я особи, яка тримається під вартою, та лікування, яке ця особа отримувала під час перебування під вартою, оперативність і точність постановки діагнозу і надання допомоги, а за умови, коли це викликано медичним станом, регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів; по-третє, державні органи влади також повинні довести, що були створені умови, необхідні для фактичної реалізації призначеного лікування [41; § 147]. Загалом, Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні того, який саме рівень охорони здоров'я вимагається у контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненої особи та

повинен враховувати «практичні потреби ув'язнення» [41; § 150]. При цьому Суд встановив чітке правило у сфері застосування статті 3 Конвенції про те, що вона не може тлумачитися як така, що покладає на державу загальне зобов'язання звільнити затриманого за станом здоров'я чи помістити його у цивільний шпиталь для того, щоб надати йому особливе медичне лікування, однак у кожному конкретному випадку підлягають врахуванню всі індивідуальні обставини справи [40];

3) *забезпечення належних умов тримання під вартою осіб з фізичними вадами* [42];

4) *надання психіатричного лікування особам під вартою, які мають психічні захворювання* [38];

5) *ефективного розслідування випадків катувань чи іншого забороненого поводження.*

Виходячи зі змісту ст. 3 Конвенції, за обставин, коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, а саме застосування недозволених методів під час проведення слідства та дізнання, у поєднанні із загальним обов'язком держави за ст. 1 Конвенції, слід провести ефективне офіційне розслідування. Це означає, що таке розслідування повинно бути ретельним, а органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати те, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (п. 57 рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р., п. 97 рішення ЄСПЛ у справі Вергельський проти України» від 12 березня 2009 р. та ін) [43; 44]. З викладеного убачається, що забезпечення перевірки заяви про застосування недозволених методів шляхом проведення уповноваженим

органом офіційного розслідування щодо можливих порушень гарантованих статтями 27, 28 Конституції України прав людини є обов'язковим [45]².

Важливо підкреслити, що Суд неодноразово указував, що його практика «послідовна з приводу того, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення ефективного офіційного розслідування тверджень про жорстоке поводження, навіть якщо таке поводження мало місце з боку фізичних осіб» [46, § 99; 47, § 99].

Процесуальне зобов'язання згідно зі статтею 3 продовжує застосовуватися в складних умовах безпеки, у тому числі в контексті збройного конфлікту. Навіть якщо події, що призводять до обов'язку розслідування, відбуваються в контексті загального насильства і слідчі стикаються з перешкодами та обмеженнями, які змушують застосовувати менш ефективні заходи розслідування або призводять до затримки розслідування, стаття 3 все одно вимагає вжиття всіх розумних заходів для забезпечення проведення ефективного та незалежного розслідування («Мокану та інші проти Румунії» (Mocanu and Others v. Romania) [ВП], 2014 р., § 319).

Ефективне офіційне розслідування має забезпечити встановлення й покарання винних осіб, інакше загальна юридична заборона катування і нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, попри її фундаментальну значимість, виявилася б неефективною на практиці, а в деяких випадках уповноважені державою особи отримали б можливість фактично безкарно зловживати правами тих, хто перебуває під

---

² Аналогічну позицію Верховний Суд висловив у постановках: від 13 лютого 2020 року у справі № 493/626/16-к (провадження № 51-6530км18), детальніше з текстом якої можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87760537>; від 10 грудня 2019 року у справі № 366/3067/16-к (провадження № 51-4379км18), детальніше з текстом якої можна ознайомитись за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86903763>; від 5 листопада 2019 року у справі № 447/3063/15-к (провадження № 51-9070км18), детальніше з текстом якої можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85542697>

їх контролем (п. 276 рішення ЄСПЛ у справі "Давидов та інші проти України") [48].

Органи влади зобов'язані діяти відразу після подання офіційної скарги. Однак, навіть за відсутності прямої скарги, слід провести розслідування, якщо є інші достатньо чіткі ознаки того, що могло мати місце катування чи жорстоке поводження. Органи влади повинні діяти за власною ініціативою, як тільки їм стає відомо про справу («Члени збору Свідків Єгови в Глдані та інші проти Грузії» (Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia), 2007 р., § 97).

Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Європейського суду з прав людини щодо тлумачення та застосування статті 3 Конвенції, включають вимоги того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом прискіпливої уваги з боку громадськості, при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю (п. 155 рішення у справі "Кучерук проти України", п. 64 рішення у справі "Яременко проти України", п. 66 рішення у справі "Лопатін і Медведський проти України", п. 106 рішення у справі "Тесленко проти України", п. 55 рішення у справі "Алексахін проти України", п. 55 рішення у справі "Белоусов проти України" [49; 43; 50; 51; 52; 53]). При цьому особи - і ті, які здійснюють перевірки, і ті, які здійснюють розслідування, - повинні бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (п. 260 рішення ЄСПЛ у справі "Карабет та інші проти України") [54; п. 260].

Розслідування має забезпечувати достатній елемент громадського контролю, щоб гарантувати відповідальність як на практиці, так і в теорії («Аль Наширі проти Румунії» (Al Nashiri v. Romania), 2018 р., § 641 та процитовані там справи). 135. Крім того, потерпілий повинен мати можливість брати ефективну участь у розслідуванні («Буїд проти Бельгії»

(Bouyid v. Belgium) [ВП], 2015 р., § 122 та «Х та інші проти Болгарії» (X and Others v. Bulgaria) [ВП], 2021 р., § 189). Однак розголошення або публікація поліцейських звітів і матеріалів розслідування може стосуватися делікатних питань, що потенційно можуть мати негативний вплив на приватних осіб або інші розслідування. Тому доступ жертви або її найближчих родичів до розслідування у міру його просування не можна вважати автоматичною вимогою. Необхідний доступ може бути надано на інших етапах доступних процедур, і органи розслідування не зобов'язані задовольняти кожен запит щодо певного слідчого заходу під час розслідування («Стеван Петровіч проти Сербії» (Stevan Petrović v. Serbia), 2021 р., § 109).

Якщо державних службовців звинувачують у злочинах, пов'язаних із жорстоким поведінням, важливо, щоб їх було відсторонено від виконання обов'язків на час розслідування чи суду та звільнено у разі визнання винними («Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany) [ВП], 2010 р., § 125; «Баровов проти Росії» (Baronov v. Russia), 2021 р., § 43). Суд також постановив, що у справах, які стосуються катувань або жорстокого поведіння з боку представників держави, кримінальне провадження не може бути припинено через строк давності, а також що амністії та помилування не повинні допускатися в таких випадках. Окрім того, спосіб застосування строку давності повинен відповідати вимогам Конвенції. Тому важко погодитися з негнучкими строками давності, які не допускають винятків («Мокану та інші проти Румунії» (Mocanu and Others v. Romania) [ВП], 2014 р., § 326). Цей принцип також було поширено на акти насильства, вчинені приватними особами, зокрема, коли вони стосуються грубих порушень основних прав людини («Пулфер проти Албанії» (Pulfer v. Albania), 2018 р., § 83 у контексті фізичного нападу; «Е.Г. проти Республіки Молдова» (E.G. v. the Republic of Moldova), 2021 р., § 43 у контексті сексуального насильства та «М.С. проти Італії» (M.S. v. Italy), 2022 р., § 144 у контексті домашнього насильства).

Як Суд неодноразово зазначав, твердження про погане поводження повинні бути підкріплені належними доказами. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (рішення ЄСПЛ у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства», п. 161). Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення [31, п. 150; 55, п. 100].

Крім того, у справах про навмисне жорстоке поводження з боку представників держави в порушення статті 3 Суд неодноразово встановлював, що для забезпечення достатнього відшкодування необхідні два заходи. По-перше, органи державної влади повинні були провести ретельне та ефективне розслідування, здатне привести до ідентифікації та покарання винних. По-друге, у відповідних випадках вимагається присудження заявнику компенсації або, принаймні, можливість вимагати та отримати компенсацію за шкоду, завдану заявнику в результаті жорстокого поводження («Гефген проти Німеччини» (Gäfgen v. Germany) [ВП], 2010 р., § 116; «Раззаков проти Росії» (Razzakov v. Russia), 2015 р., § 50).

Проведення ефективного розслідування передовсім вимагає від держави ухвалення належного процесуального законодавства [56]. У справі «Рібітч проти Австрії» Суд наголосив на таких важливих у світлі розглядуваної проблеми питаннях, як: 1) ступінь відповідальності держави за особу, яку взято під варту; 2) ефективність розслідування у разі, коли стосовно такої особи ймовірно порушені положення статті 3 Конвенції; 3)

обов'язок жертви надати необхідні докази щодо порушення заборони катування або довести абсолютну неможливість надати такі докази через перепони, які чинила держава, а також обов'язок держави надати докази, що спростовують звинувачення заявника; 4) причинно-наслідковий зв'язок між діями представників влади і наслідками, яких зазнав потерпілий, а також можливість їх уникнути. Суд звернув увагу на важливе положення про те, що стосовно особи, яка позбавлена свободи, будь-яке застосування фізичної сили, що не було вкрай необхідним через власну поведінку, принижує її людську гідність і є в принципі порушенням статті 3 Конвенції. Також Суд нагадав, що складність проведення розслідування і безсумнівні труднощі боротьби зі злочинністю не повинні вести до обмеження захисту фізичної недоторканності особи [57; § 38].

У справі Міхеєв проти Росії підсумовуються *основні принципи ефективного розслідування*, а саме:

а) *відсутність висновків за результатами того чи іншого розслідування сама по собі не означає, що розслідування було неефективним*; зобов'язання провести розслідування «є зобов'язанням засобів, а не результату». Розслідування в принципі повинно забезпечити можливість встановлення фактичних обставин справи, а у випадку підтвердження звинувачень, про які заявлялося – можливість встановлення і покарання відповідальних осіб;

б) *влада має вжити всіх розумно необхідних і можливих заходів для одержання доказів про те, що сталося*, включаючи, зокрема, свідчення очевидців, висновки судових експертів тощо. Від держави вимагається забезпечити ретельність процесу розслідування, застосування добросовісних спроб встановлення, що дійсно сталося, а не використання поспішних чи необґрунтованих висновків для припинення розслідування і для обґрунтування своїх рішень;

в) *необхідно забезпечити швидкість розслідування*, буручи до уваги початок розслідування, зволікання при допитах, тривалість попереднього слідства та інші фактори;

г) *влада має гарантувати незалежність розслідування*, що передбачає не лише відсутність ієрархічного чи інституційного взаємозв'язку між органами, представники яких звинувачуються у жорстокому поводженні, та органами розслідування, а й фактичну незалежність цих органів на практиці [58].

Конституційний Суд України також зазначив, що:

1) позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів позбавлення життя та неналежного поводження, у тому числі й щодо осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі під повним контролем держави. Ефективність такого розслідування вимірюється його повнотою, всебічністю, оперативністю, незалежністю тощо. Незалежність розслідування порушень прав людини на життя та повагу до її гідності у місцях позбавлення волі означає, зокрема, те, що з погляду безстороннього спостерігача не має існувати жодних сумнівів щодо інституційної (ієрархічної) незалежності державного органу (його службових осіб), уповноваженого здійснювати офіційне розслідування таких порушень (абз. 6 п. 2.1 рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 [26]).

2) аналіз ст. 27, 28 Конституції України у системному зв'язку з її ст. 3, дає підстави стверджувати, що у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, в забезпеченні

належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини (абз. 5 п. 2.1. рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 [26]).

Аналіз судової практики свідчить про відсутність єдиного підходу суддів (слідчих суддів) до порядку реагування на заяви підозрюваного, обвинуваченого, захисника під час судового розгляду про застосування недозволених методів досудового розслідування. Так, одні судді (слідчі судді) доручають прокурору (процесуальному керівнику) провести перевірку фактів, викладених в заяві підозрюваного, обвинуваченого, захисника [59]. Інші, доручають відповідному районному управлінню поліції Головного управління Національної поліції області провести перевірку заяви підозрюваного, обвинуваченого, захисника і в разі виявлення порушень вимог КПК та ознак кримінального правопорушення внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань [60]. Також є судді (слідчі судді), які своєю ухвалою доручають директору Територіального управління Державного бюро розслідувань внести відомості про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та провести перевірку заяви підозрюваного, обвинуваченого щодо застосування до нього недозволених методів досудового розслідування під час розслідування кримінального провадження [61]. Вбачається, що саме останній підхід повністю відповідає

вимогам КПК, оскільки: (1) відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень вчинених працівником правоохоронного органу, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України; (2) частина 1 ст. 214 КПК передбачає, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Саме такий порядок реагування судді (слідчого судді) на заяви підозрюваного, обвинуваченого, захисника під час судового розгляду про застосування недозволених методів досудового розслідування забезпечить проведення досудового розслідування за кожним фактом застосування до підозрюваного, обвинуваченого катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Заборона катувань чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, гарантована статтею 3 Конвенції, накладає на державу наступні позитивні обов'язки: 1) забезпечення ув'язненим умов, сумісних з повагою людської гідності 2) надання особам, які позбавлені свободи або в інший спосіб перебувають під контролем держави, адекватної медичної допомоги та лікування; 3) забезпечення належних умов тримання під вартою осіб з фізичними вадами; 4) надання психіатричного лікування особам під вартою,

які мають психічні захворювання; 5) ефективного розслідування випадків катувань чи іншого забороненого поводження.

Література

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік. 242 с. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi> (дата звернення: 17.08.2023)
2. Європейський суд з прав людини. Офіційний веб-портал. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
3. Бадида А.Ю., Лемак В. Позитивні зобов'язання держави в контексті розуміння прав людини. *Публічне право: науково-практичний юридичний журнал*. 2017. № 2(26). С. 245-253.
4. Горпинюк О.П. Зобов'язання держави щодо охорони права на життя та заборони катувань у кримінальному праві України. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 1. С. 206-210.
5. Орлова О. О. Катування, нелюдське та таке поводження чи покарання, що принижує людську гідність: розмежування понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (87). С. 62-68.
6. Охота Я. В. Визначення «жорстокого поводження». *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 372- 376.
7. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

8. Христова Г. О. Доктрина позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 511 с.
9. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2010. № 2. С. 55-64.
10. Рішення ЄСПЛ у справі «Ксаттон та інші проти Сполученого Королівства» від 8.07.2003 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2236022/97%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-126066%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)
11. Рішення ЄСПЛ у справі «Лопез Остра проти Іспанії» від 9.12.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text (дата звернення: 17.08.2023)
12. Рішення ЄСПЛ у справі «Пауел і Рейнер проти Сполученого королівства» від 21.02.1990 р. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7028.html> (дата звернення: 17.08.2023)
13. Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium "Belgian linguistic case" (Application nos. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64) = [Справа «щодо окремих аспектів регламентування використання мов у навчальному процесі в Бельгії (Бельгійська мовна справа)]: Judgment European Court of Human rights, 23 July 1968 (merits). HUDOC: database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57525%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)

14. Рішення ЄСПЛ у справі «Асанідзе проти Грузії» від 8.04.2004 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Asanidze_v_Georgia.pdf
(дата звернення: 17.08.2023)
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Осман проти Сполученого королівства» від 28.10.1998 р. (№ 23452/94). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-6781%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Маркс проти Бельгії» від 13.06.1979 р. URL: https://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Marckx_v_Belgium_13_06_1979.pdf (дата звернення: 17.08.2023)
17. Христова Г. О. Еволюція позитивних зобов'язань держави за Конвенцією у практиці Європейського суду з прав людини. II Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини : матеріали (м. Львів, 29 листоп. – 1 груд. 2013 р.). Львів : Галиц. друкар, 2013. С. 200-218.
18. Рішення ЄСПЛ у справі «Сільвер та інші проти Сполученого королівства» від 25.03.1983 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
19. Рішення ЄСПЛ у справі «Х. і У. проти Нідерландів» від 26.03.1985 р. URL: https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/x%20and%20y%20v%20the%20netherlands_EN.asp (дата звернення: 17.08.2023)
20. Рішення ЄСПЛ у справі «Герра та інші проти Італії» від 19.02.1998 р. (№ 23452/94). URL: https://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Guerra_and_Others_v_Italy_19_02_1998.pdf (дата звернення: 17.08.2023)
21. Рішення ЄСПЛ у справі «Махмут Кайя проти Туркччини» від 28.03.2000 р. URL:

- http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2429.html (дата звернення: 17.08.2023)
22. Рішення ЄСПЛ у справі «Айрі проти Ірландії» від 9.10.1979 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22languageisocode%22:%5B%22RUS%22%5D,%22appno%22:%5B%226289/73%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22СНАМВЕР%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-108952%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Майорано проти Італії» від 15.12.2009 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-117055%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)
24. Рішення ЄСПЛ у справі «Матьяр проти Туреччини» від 21.02.2002 р., (№ 23423/94), п. 109. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1456841818vut.pdf> (дата звернення: 17.08.2023)
25. Рішення ЄСПЛ у справі «Ульку Екінчі проти Туреччини» від 16.11.2002 р., (№ 27602/95), п. 136. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2521.html (дата звернення: 17.08.2023)
26. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України від 24 квітня 2018 року № 3-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text> (дата звернення: 17.08.2023)
27. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання 1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 17.08.2023)
28. Рішення ЄСПЛ у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18.01.1978 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%22CASE%20OF%22%22%7D>

- %20IRELAND%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-181585%22]} (дата звернення: 17.08.2023)
29. Рішення ЄСПЛ у справі «Селмуні проти Франції» від 28.07.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_374#Text (дата звернення: 17.08.2023)
30. Рішення ЄСПЛ у справі «Аккоч проти Туреччини» від 10.10.2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2368> (дата звернення: 17.08.2023)
31. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04. 2011 р. (№ 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 17.08.2023)
32. Рішення ЄСПЛ у справі «Невмержицький проти України» від 5.04.2005 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1153> (дата звернення: 17.08.2023)
33. Рішення ЄСПЛ у справі «Пірс проти Греції» (№ 28524/95). URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO2500.html (дата звернення: 17.08.2023)
34. Рішення ЄСПЛ у справі «Валашинас проти Литви» від 24.07.2001 (№ 44558/98). URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO2310.html (дата звернення: 17.08.2023)
35. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04. 2011 р. (№ 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 17.08.2023)

36. Рішення ЄСПЛ у справі «Полторацький проти України» від 29.04.2003 р., (№ 38812/97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838#Text (дата звернення: 17.08.2023)
37. Рішення ЄСПЛ у справі «Калашніков проти Росії» від 15.07.2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text (дата звернення: 17.08.2023)
38. Рішення ЄСПЛ у справі «Кудла проти Польщі» від 26.10.2000 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/so2373?ed=2000_10_26 (дата звернення: 17.08.2023)
39. Рішення ЄСПЛ у справі «Корнейков та Корнейкова проти України» від 24.03.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b56#Text (дата звернення: 17.08.2023)
40. Рішення ЄСПЛ у справі «Муїзей проти Франції» від 14.11.2002 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22display%22:\[%220%22\],%22languagei socode%22:\[%22RUS%22\],%22appno%22:\[%2267263/01%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-109243%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22display%22:[%220%22],%22languagei socode%22:[%22RUS%22],%22appno%22:[%2267263/01%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109243%22]}) (дата звернення: 17.08.2023)
41. Рішення ЄСПЛ у справі «Хумматов проти Азербайжану» від 29.11.2007 р., § 116. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
42. Рішення ЄСПЛ у справі «Прайс проти Об'єднаного королівства» від 10.07.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_073#Text (дата звернення: 17.08.2023)
43. Рішення ЄСПЛ у справі "Яременко проти України" від 12.06.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text (дата звернення: 17.08.2023)
44. Рішення ЄСПЛ у справі «Вергельський проти України» від 12 березня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460#Text (дата звернення: 17.08.2023)

45. Постанова Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 0503/10653/2012 (провадження № 51-187км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80364063> (дата звернення: 17.08.2023)
46. Рішення ЄСПЛ у справі «Денис Васильєв проти Росії» від 17.12.2009 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
47. Рішення ЄСПЛ у справі «Бісер Костов проти Болгарії» від 10.01.2012 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Biser%20Kostov%20v.%20Bulgaria%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-108423%22%5D%7D> (дата звернення: 17.08.2023)
48. Рішення ЄСПЛ у справі «Давидов та інші проти України» від 1.07.2010 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00057> (дата звернення: 17.08.2023)
49. Рішення ЄСПЛ у справі «Кучерук проти України» від 6.09.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_839#Text (дата звернення: 17.08.2023)
50. Рішення ЄСПЛ у справі «Лопатін і Медведський проти України» від 20.05.2010 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/soo00053?ed=2010_05_20 (дата звернення: 17.08.2023)
51. Рішення ЄСПЛ у справі «Тесленко проти України» від 20.12.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_791#Text (дата звернення: 17.08.2023)
52. Рішення ЄСПЛ у справі «Алексахін проти України» від 19.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925#Text (дата звернення: 17.08.2023)

53. Рішення ЄСПЛ у справі «Белоусов проти України» від 7.11.2013 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text (дата звернення: 17.08.2023)
54. Рішення ЄСПЛ у справі «Карабет та інші проти України» від 17.01.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c69#Text (дата звернення: 17.08.2023)
55. Рішення ЄСПЛ у справі «Салман проти Туреччини», (№ 21986/93).
URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO2538.html (дата звернення: 17.08.2023)
56. Рішення ЄСПЛ у справі «Кестаро проти Італії https» від 7.04.2015 р.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
57. Рішення ЄСПЛ у справі «Рібітч проти Австрії» від 4.12.1995 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (дата звернення: 17.08.2023)
58. Рішення ЄСПЛ у справі «Міхеєв проти Росії» від 26.01.2006 р. URL: <https://www.srji.org/resources/search/5/> (дата звернення: 17.08.2023)
59. Ухвала слідчого судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 31 березня 2023 р. у справі № 308/5038/23 (провадження 1-кс/308/1343/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109949181> (дата звернення: 17.08.2023)
60. Ухвала Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 28 червня 2023 р. у справі №705/2699/22 (провадження № 1-кп/705/646/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111927504> (дата звернення: 17.08.2023)
61. Ухвала Держинського міського суду Донецької області від 21 червня 2023 р. у справі №225/1532/22 (провадження №1-кп/225/84/2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111758595> (дата звернення: 17.08.2023)

References

1. Shchorichna dopovid Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny pro stan doderzhannia ta zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini za 2022 rik. 242 s. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-ta-specialni-dopovidi> (date of access: 17.08.2023)
2. Yevropeiskoho sud z prav liudyny. Ofitsiinyi veb-portal. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)
3. Badyda A.Iu., Lemak V.pozytyvni zoboviazannia derzhavy v konteksti rozuminnia prav liudyny. Publichne pravo: naukovo-praktychnyi yurydychnyi zhurnal. 2017. № 2(26). S. 245-253.
4. Horpyniuk O.P. Zoboviazannia derzhavy shchodo okhorony prava na zhyttia ta zaborony katuvan u kryminalnomu pravi Ukrainy. Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal. 2020. № 1. S. 206-210.
5. Orlova O. O. Katuvannia, neliudske ta take povodzhennia chy pokarannia, shcho prynyzhue liudsku hidnist: rozmezhuvannia poniat. Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2017. № 3 (87). S. 62-68.
6. Okhota Ya. V. Vyznachennia «zhorstokoho povodzhennia». Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2013. № 4. S. 372- 376.
7. Fulei T.I. Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni pravosuddia: Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia suddiv. 2-he vyd. vypr., dopov. K., 2015. 208 s.
8. Khrystova H. O. Doktryna pozytyvnykh zoboviazan derzhavy u sferi prav liudyny: dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01 / Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2019. 511 s.
9. Shevchuk S. Kontsepsiia pozytyvnykh oboviazkiv derzhavy u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. Pravo Ukrainy. 2010. № 2. S. 55-64.

10. Rishennia YeSPL u spravi «Ksatton ta inshi proty Spoluchenohe Korolivstva» vid 8.07.2003 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%2C%22appno%22:%5B%2236022/97%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-126066%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)
11. Rishennia YeSPL u spravi «Lopez Ostra proty Ispanii» vid 9.12.1994 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text (date of access: 17.08.2023)
12. Rishennia YeSPL u spravi «Pauel i Reiner proty Spolkchenoho korolivstva» vid 21.02.1990 r. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7028.html> (date of access: 17.08.2023)
13. Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium "Belgian linguistic case" (Application nos. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64) = [Sprava «shchodo okremykh aspektiv rehlamentuvannia vykorystannia mov u navchalnomu protsesi v Belhii (Belhiiska movna sprava)]: Judgment European Court of Human rights, 23 July 1968 (merits). HUDOC: database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57525%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)
14. Rishennia YeSPL u spravi «Asanidze proty Hruzii» vid 8.04.2004 r. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Asanidze_v_Georgia.pdf (date of access: 17.08.2023)
15. Rishennia YeSPL u spravi «Osman proty Spoluchenohe korolivstva» vid 28.10.1998 r. (№ 23452/94). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-6781%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)

16. Rishennia YeSPL u spravi «Marks proty Belhii» vid 13.06.1979 r. URL: https://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Marckx_v_Belgium_13_06_1979.pdf (date of access: 17.08.2023)
17. Khrystova H. O. Evoliutsiia pozytyvnykh zoboviazan derzhavy za Konventsiiu u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. II Mizhnarodnyi forum z praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : materialy (m. Lviv, 29 lystop. – 1 hrud. 2013 r.). Lviv : Halyts. druzkar, 2013. S. 200-218.
18. Rishennia YeSPL u spravi «Silver ta inshi proty Spoluchenooho korolivstva» vid 25.03.1983 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)
19. Rishennia YeSPL u spravi «X. i Y. proty Niderlandiv» vid 26.03.1985 r. URL: https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/x%20and%20y%20v%20the%20netherlands_EN.asp (date of access: 17.08.2023)
20. Rishennia YeSPL u spravi «Herra ta inshi proty Italii» vid 19.02.1998 r. (№ 23452/94). URL: https://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Guerra_and_Others_v_Italy_19_02_1998.pdf (date of access: 17.08.2023)
21. Rishennia YeSPL u spravi «Makhmut Kaiia proty Turkchchyny» vid 28.03.2000 r. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2429.html (date of access: 17.08.2023)
22. Rishennia YeSPL u spravi «Airi proty Irlandii» vid 9.10.1979 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22languageisocode%22:%5B%22RUS%22%5D,%22appno%22:%5B%226289/73%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-108952%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)

23. Rishennia YeSPL u spravi «Maiorano proty Italii» vid 15.12.2009 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-117055%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)
24. Rishennia YeSPL u spravi «Matiar proty Turechchyny» vid 21.02.2002 r., (№ 23423/94), p. 109. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1456841818vut.pdf> (date of access: 17.08.2023)
25. Rishennia YeSPL u spravi «Ulku Ekinchi proty Turechchyny» vid 16.11.2002 r., (№ 27602/95), p. 136. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2521.html (date of access: 17.08.2023)
26. Rishennia KSU u spravi za konstytutsiinym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) ch. 6 st. 216 KPK Ukrainy vid 24 kvitnia 2018 roku № 3-r/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text> (date of access: 17.08.2023)
27. Konventsiiia OON proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia 1984 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (date of access: 17.08.2023)
28. Rishennia YeSPL u spravi «Irlandiia proty Spoluchenoho Korolivstva» vid 18.01.1978 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22%5C%22CASE%20OF%20IRELAND%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%5C%22%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-181585%22%5D%7D> (date of access: 17.08.2023)

29. Rishennia YeSPL u spravi «Selmuni proty Frantsii» vid 28.07.1999 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_374#Text (date of access: 17.08.2023)
30. Rishennia YeSPL u spravi «Akkoch proty Turechchyny» vid 10.10.2000 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2368> (date of access: 17.08.2023)
31. Rishennia YeSPL u spravi «Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrainy» vid 21.04. 2011 r. (№ 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (date of access: 17.08.2023)
32. Rishennia YeSPL u spravi «Nevmerzhytskyi proty Ukrainy» vid 5.04.2005 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO1153> (date of access: 17.08.2023)
33. Rishennia YeSPL u spravi «Pirs proty Hretsii» (№ 28524/95). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2500.html (date of access: 17.08.2023)
34. Rishennia YeSPL u spravi «Valashynas proty Lytvyy» vid 24.07.2001 (№ 44558/98). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2310.html (date of access: 17.08.2023)
35. Rishennia YeSPL u spravi «Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrainy» vid 21.04. 2011 r. (№ 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (date of access: 17.08.2023)
36. Rishennia YeSPL u spravi «Poltoratskyi proty Ukrainy» vid 29.04.2003 r., (№ 38812/97). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838#Text (date of access: 17.08.2023)
37. Rishennia YeSPL u spravi «Kalashnikov proty Rosii» vid 15.07.2002 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_057#Text (date of access: 17.08.2023)

38. Rishennia YeSPL u spravi «Kudla proty Polshchi» vid 26.10.2000 r. URL: https://ips.ligazakon.net/document/so2373?ed=2000_10_26 (date of access: 17.08.2023)
39. Rishennia YeSPL u spravi «Korneikov ta Korneikova proty Ukrainy» vid 24.03.2016 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b56#Text (date of access: 17.08.2023)
40. Rishennia YeSPL u spravi «Muizei proty Frantsii» vid 14.11.2002 r. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22display%22:\[%220%22\],%22languagei socode%22:\[%22RUS%22\],%22appno%22:\[%2267263/01%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-109243%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22display%22:[%220%22],%22languagei socode%22:[%22RUS%22],%22appno%22:[%2267263/01%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-109243%22]}) (date of access: 17.08.2023)
41. Rishennia YeSPL u spravi «Khummatov proty Azerbaizhanu» vid 29.11.2007 r., § 116. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)
42. Rishennia YeSPL u spravi «Prais proty Obiednanoho korolivstva» vid 10.07.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_073#Text (date of access: 17.08.2023)
43. Rishennia YeSPL u spravi "Iaremenko proty Ukrainy" vid 12.06.2008 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405#Text (date of access: 17.08.2023)
44. Rishennia YeSPL u spravi «Verhelskyi proty Ukrainy» vid 12 bereznia 2009 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460#Text (date of access: 17.08.2023)
45. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27 liutoho 2019 roku u spravi № 0503/10653/2012 (provadzhennia № 51-187km18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80364063> (date of access: 17.08.2023)
46. Rishennia YeSPL u spravi «Denys Vasylev proty Rosii» vid 17.12.2009 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)

47. Rishennia YeSPL u spravi «Biser Kostov proty Bolharii» vid 10.01.2012 r.
URL:
<https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Biser%20Kostov%20v.%20Bulgaria%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-108423%22%5D%7D>
(date of access: 17.08.2023)
48. Rishennia YeSPL u spravi «Davydov ta inshi proty Ukrainy» vid 1.07.2010 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00057> (date of access: 17.08.2023)
49. Rishennia YeSPL u spravi «Kucheruk proty Ukrainy» vid 6.09.2007 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_839#Text (date of access: 17.08.2023)
50. Rishennia YeSPL u spravi «Lopatin i Medvedskyi proty Ukrainy» vid 20.05.2010 r. URL: https://ips.ligazakon.net/document/soo00053?ed=2010_05_20 (date of access: 17.08.2023)
51. Rishennia YeSPL u spravi «Teslenko proty Ukrainy» vid 20.12.2011 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_791#Text (date of access: 17.08.2023)
52. Rishennia YeSPL u spravi «Aleksakhin proty Ukrainy» vid 19.07.2012 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925#Text (date of access: 17.08.2023)
53. Rishennia YeSPL u spravi «Bielousov proty Ukrainy» vid 7.11.2013 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text (date of access: 17.08.2023)
54. Rishennia YeSPL u spravi «Karabet ta inshi proty Ukrainy» vid 17.01. 2013 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c69#Text (date of access: 17.08.2023)

55. Rishennia YeSPL u spravi «Salman proty Turechchyny», (№ 21986/93). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2538.html (date of access: 17.08.2023)
56. Rishennia YeSPL u spravi «Kestaro proty Italii https» vid 7.04.2015 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)
57. Rishennia YeSPL u spravi «Ribitch proty Avstrii» vid 4.12.1995 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/> (date of access: 17.08.2023)
58. Rishennia YeSPL u spravi «Mikheev proty Rosii» vid 26.01.2006 r. URL: <https://www.srji.org/resources/search/5/> (date of access: 17.08.2023)
59. Ukhvala slidchoho suddi Uzhhorodskoho miskraionnoho sudu Zakarpatskoi oblasti vid 31 bereznia 2023 r. u spravi № 308/5038/23 (provadzhennia 1-ks/308/1343/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109949181> (date of access: 17.08.2023)
60. Ukhvala Umanskoho miskraionnoho sudu Cherkaskoi oblasti vid 28 chervnia 2023 r. u spravi №705/2699/22 (provadzhennia № 1-kp/705/646/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111927504> (date of access: 17.08.2023)
61. Ukhvala Dzerzhynskoho miskoho sudu Donetskoi oblasti vid 21 chervnia 2023 r. u spravi №225/1532/22 (provadzhennia №1-kp/225/84/2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111758595> (date of access: 17.08.2023)